

FUZÛLÎ GAZELLERİNİN BİLİNMEYEN BİR İLHAM KAYNAĞI: “CEM ŞÂİRİ” EDİRNELİ ŞÂHİDÎ

Unknown a Inspirer of Fuzûlî's Ghazals:
“Cem Şairi” Edirneli Şâhidî

Dr. Nazire ERBAY*

ÖZ

Edirneli Şâhidî, 15. yüzyıl Osmanlı şairlerindendir. Edirneli Şâhidî, Anadolu'da yazılan ilk ve en uzun Leylâ vü Mecnûn mesnevisini kaleme alan sanatçıdır. Mesnevi 5660 beyittir. Şair, eserini oluştururken Leylâ vü Mecnûn mesnevisini Fars edebiyatında ilk kez yazan Nizâmî ve dönemin önde gelen isimlerinden Şeyhî'den konu ve anlatım yönünden faydalanmıştır. Mesnevinin bilinen üç yazma nüshası bulunmaktadır.

Fuzûlî'nin, Divân'ında ve Leylâ vü Mecnûn mesnevisinde yer alan bazı gazellerin, Edirneli Şâhidî'nin eserinde yer alan bazı gazellere nazire olduğu tespit edilmiştir. Araştırmacıların bu güne kadar dikkatini çekmeyen Edirneli Şâhidî'nin, Leylâ vü Mecnûn (Gülşen-i Uşşâk) adlı eseri dil özellikleri, yenilikleri ve anlatımı açısından özel bir önemde olduğu hakikattir. Şairin Fuzûlî'yi haber veren lirik bir anlatımı vardır. Şâhidî'nin Leylâ vü Mecnûn'u tasavvûfî anlamda beşer-ilâh-aşk kavramlarını ele alış bakımından diğer örneklerinden farklı olması ayrı bir dikkattir.

Bu çalışma, Edirneli Şâhidî'nin Leylâ vü Mecnûn mesnevisinde yer alan gazellerin Türk edebiyatı tarihi açısından özel bir önemde olduğunu ilk defa ortaya koymaktadır.

Anahtar sözcükler: Edirneli Şâhidî, Fuzûlî, gazel, nazire, Leyla vü Mecnûn

ABSTRACT

Edirneli Şâhidî was one of the classical Ottoman poets of the 15th century. Edirneli Şâhidî was the first poet who has written “Leyla vü Mecnûn” which was written in Anatolia. Besides this the work was also known as the longest “mesnevi” written in Anatolia. Mesnevi has 5660 couplets. The poet followed up the “Leyla vü Mecnûn”'s first writer Nizami Fars literature and the classical Ottoman poet Şeyhi about theme and expression. There are three manuscript copies of “Mesnevi”.

It's determined that some gazels, which are in Fuzûlî's “Divan” and “Leylâ vü Mecnûn”, are pastiche to some gazels, which are in Edirneli Şâhidî's work. The work, which is “Leylâ vü Mecnûn” (Gülşen-i Uşşâk) of Edirneli Şâhidî, who is not noticed by the researchers up to now, has a special importance about language features, expression and innovations. The poet has a lyric expression as Fuzûlî. There is also another important thing that it's different from it's examples about human-God-love conceptions which are in the meaning of Islamic mysticism.

This study points out that “Leylâ vü Mecnûn” has a special importance both in the study of Edirneli Şâhidî and the history of Turkish Literature.

Key words: Edirneli Şâhidî, Fuzûlî, lyric poem, pastiche, Leyla vü Mecnûn

*Erzurum Nevzat Karabağ Anadolu Öğretmen Lisesi Edebiyat Öğretmeni, (erbayn@hotmail.com)

Varlığın anlamı, kendini ifade etme ihtiyacı, insanın yeryüzündeki mevcudiyeti ile beraber araştırılması gereken bir konudur. Resim sanatının, müziğin, mimarinin, şiirin yanında tahkiyenin de bu noktada etkisi ve katkısı tartışılmaz. Uzun, girift, ezberlenmesi, öğrenilmesi zor olaylar ve konular, şiir yanında tahkiye yoluyla da nesilden nesile aktarılabilir, belli bir sisteme oturtulduğu takdirde kolaylıkla kayıtlara geçirilebilir. Bir başka ifadeyle insanlık; yaşadıkça eskiyen yüzüne inat, tazelenen iç dünyasının bütün renklerini, tahkiye sanatı sayesinde canlı tutmayı devam ettirmektedir.

Tahkiye etmenin en mükemmeli, Kur'an-ı Kerim'deki "Ahsen-ül Kasas" ebediyete kadar insanlığın karşısındadır. Beşer tarafından da özellikle kutsal kitaplardan ilham alınarak oluşturulan bu sanatın yüzyıllar, milletler ve genel bir bakışla edebiyat tarihleri açısından adı, muhtevası, vermek istediği mesajı ve şekli, doğaldır ki, pek çok farklılıkla karşımızdadır.

Türk tahkiye sanatı, İslâmiyet öncesinde birçok millete edebiyat tarihleri ve kültürel malzeme açısından kaynaklık ve kılavuzluk eden unsurları ile destanlarla başlar. Bu anlatı geleneği, İslâmiyet'ten sonra yine destanlarla, halk hikâyeleriyle devam etmiş, bir taraftan da Arap ve Fars edebiyatından aldığı etkiyle nazımla kendine bir yol çizmeyi başarmıştır. Bilindiği gibi mesnevi nazım şekli de bu ihtiyacı karşılayan bir türdür. Uzun hikâyelerin şiirin verdiği imkânlarla vezinle, kafiyeyle, beyitlerle belli kurallar manzumesi içinde aktarıldığı mesnevi nazım şekli, divan şiirinde çok farklı konu, metin ve sanatçı ile tezkirelerle başlayan bir süreçte akademik araştırmaların başlıca konularından biri haline gelmiştir.

Mesnevi nazım şeklinde tarihî, kahramanlık, şehrin güzelliğini anlatan vb. birçok konuda eser olmasına rağmen, Leylâ vü Mecnûn hikâyesine olan ilginin hiçbir şekilde azalmadığı açıktır. Bunun temelinde, aşk ve tasavvuf olgusunun varlığı önemli bir faktördür. Aşkın Allah'ın zatına ait yüce bir özellik olduğu düşünüldüğü; güzelliğin, varlığın temelinin velhasıl her şeyin aşkla var olduğu hatırlandığı zaman bu ilginin nedeninin kendiliğinden ortaya çıktığı görülür.

Bu bakışla aşksız yaşamın yok olmakla özdeş olduğu bir düzlemde insanlar, asırlar boyunca yaşadıkları olağanüstü ve metafizik bağlantıları bulunan duygularını ifade edebilmek için Leylâ ile Mecnûn hikâyesini bir sığınak olarak kullanmayı bilmişlerdir.

Leylâ ile Mecnûn'la ilgili Fars edebiyatında elliye, Urdu edebiyatlarında ona, Türk edebiyatında otuza yakın mesnevi yazılmıştır (Çetindağ 2006: 268-269). Fars edebiyatında bu hikâyeyi ilk kez Genceli Nizâmî planlı bir şekilde kaleme almıştır. Eser, Minûçih'r'in oğlu Ahistan'ın isteği üzerine 584H./1188M. 4718 beyit olarak

yazılmıştır. Nizâmî-i Gencevî Fars edebiyatında mesnevinin her türünde gerek şairlik, gerekse hikâyecilik bakımından büyük başarı göstererek bu türe son şeklini vermiş, bir mesnevide bulunması gereken bölümler onun hamsesine bakılıp tespit edilmiştir (Çiçekler 2004: 321).

Bu bağlamda, 15. yüzyılda, hatta birbirine çok yakın zamanlarda, bir taraftan şarkta, Ali Şir Nevâî, diğer taraftan garpta Edirneli Şâhidî bu hikâyeyi manzum olarak ilk kez bir hikâye örgüsü içinde ele alan isimler olarak kabul edilir (Ateş 1988: 53). Sâ'dî-i Cem, Sirozlu Kandi, Sehâyî, Haydar Çelebi, Lâ'li, Aynî, Şâhidî, Tûrâbî gibi şairlerden oluşan bir topluluğun içinde yer alan Edirneli Şâhidî, tezkiyelerden yola çıkarak, dönem şairlerinin yanında "Cem Şairleri"nden biri olarak vasıflandırılırlar. Bu şairlerin, ağabeyi Beyazîd'la girdiği taht mücadelesinden sonra Şehzade Cem'in ileride padişah olacağı beklentileriyle; onunla beraber yola çıktıkları ve yanında bulduklarını düşünmek mümkün olmakla birlikte, bu ihtimalin ortadan kalkmasından sonra da beraberliklerinin devam ettiği bilinmektedir (İsen 1997 165). Bu isimlerden altı tanesi devrin tanınmış şairlerindedir. Sâ'dî, Cem Sultan'a casusluk yaptığı gerekçesi ile İstanbul'da öldürüldüğü, Şâhidî ve Lâ'lî'nin nerede öldüğü ise kaynaklardan tespit edilememiştir (Aynur 2000: 35).

Edirneli Şâhidî'nin mesnevisi Anadolu'da yazılan ilk Leylâ vü Mecnûn mesnevi olma özelliği ile beraber Ali Şir Nevâî, Bihiştî, Hamdullah Hamdi, Ahmed Rızzan, Celîli, Sevdâtî, Hâkirî, Fuzûlî, Larendeli Hamdî, Salih Çelebi, Halîfe, Atâyi, Fâizî, Örfî, Andelip, Nâkâm gibi isimlerin yazdığı Leylâ vü Mecnûn mesnevilerinin en hacimli olma özelliğini göstermektedir.¹

Edirneli Şâhidî ve onun eserinden detaylı bir şekilde bahseden kaynak neredeyse yok denecek kadar azdır. Şair, eserini iki yıl iki ay gibi bir zaman diliminde bitirdiğini ifade ederken, kendi kafasında eserinin bir yıl kadar bir sürede bittiğini de söylemekten geri durmaz. Bu da bize eserine başlama tarihinin tahmini 1475'in son ayları, 1476 yılının başları olduğunu gösterir.

5640 Cemâze'l-âhîr ayında nihâyet
Bulub yazıldı nazma irdi gâyet

5642 Çi ger geçdi iki ay u iki yıl
Veli ma^cnîde bir yıl olmadı bil

¹Anadolu'da yazılan Leylâ vü Mecnûn mesnevilerinin beyit sayıları, Agah Sırrı Levend, *Arap- Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, TTK Basımevi Ankara 1959 künyeli esere göre tespit edilmiştir.

Bunlara ilaveten şairin, eserini elli yaşlarında bitirdiğini mesnevisinde ifade ettiği görülmektedir. Buradan yola çıkarak Şâhidî'nin eserini, H. 883'te 50 yaşlarında bitirdiği düşünülürse, H.835/M. 1431 yılı civarında doğmuş olduğu da tahmin edilebilir (Külekcî 1999: 195).

Eserini 1478'de eserini tamamlayan Edirneli Şâhidî'nin ölümü yaklaşık 1495-96 olarak tespit edildiğine göre, şairin 67-68 yaşlarında vefat ettiği de tahmin edilebilir.

Edirneli Şâhidî'nin *Leylâ vü Mecnûn (Gülşen-i Uşşâk)* mesnevisinin kültürel olduğu kadar tarihî bir önemi de vardır. Şâhidî, Doğu kültüründe önemli bir yeri olan *Leylâ vü Mecnûn* kıssasını Anadolu'da ilk kez düzenli bir olay örgüsü içinde, ilham kaynaklarını da değerlendirerek beyit sayısı en uzun olarak kaleme alır. Osmanlı devletindeki kültür çeşitliliğini, Osmanlı şiirinin zenginliğini yakından tanıma, anlama ve tanıtmaya açısından eser, önem arz etmektedir.

Anadolu'da yazılan ilk *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisinin tespit edebildiğimiz üç nüshası vardır. İlki Paris Bibliothèque Nationale kütüphanesindedir. Nüshanın fotokopisi Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü Ağâh Sırrı Levend Kitaplığında; ikinci nüsha Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümünde ve nihayet üçüncü nüsha Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesindedir.

Edirneli Şâhidî'nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisi bu güne kadar beyit sayısı, başvuru kaynağı olabilecek bütün ciddi çalışmalarda hep 6446 beyit olarak gösterilmiştir. Hakkında detaylı ve titiz bir çalışma yaptığımız bu eserin, mevcut, nüshalarında hem eksik beyitlerin olduğu, hem de her birinde, bir diğerinde olmayan beyitlerin varlığı tespit edilmiştir. Nüshalardaki eksik beyitler metnin tamamına eklenerek yanlış bilinen bilgiyle, birçok edebiyat tarihi kaynağında ve bilimsel makalede yazıldığı gibi, 6446 değil 5660 beyit olduğu ispatlanmıştır.

Bu tespitin yanında, Anadolu sahasında *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisini ilk kez kaleme alan Edirneli Şâhidî'nin eseri *Leylâ vü Mecnûn (Gülşen-i Uşşâk)* mesnevisinde yer alan bazı gazellerinin 16. yüzyıl şairlerinden Fuzûlî'nin, *Divânı*nda yer alan gazellere ve aynı adlı mesnevisindeki bazı gazellere ilham kaynaklığı ettiği görülür. Fuzûlî'ye ilham kaynaklığı eden Edirneli Şâhidî'nin *Leylâ vü Mecnûn (Gülşen-i Uşşâk)* mesnevisinde yer alan bazı gazellerin, Fuzulî'nin şiirine zemin hazırlama özelliğinin yanında seçilen kelimeleri, dili, kafiyesi ve redifi ile neredeyse birebir aynı olduğu tespit edilmiştir. Bu tespit bizim bakışımızla Fuzûlî'nin edebi yönünü tekrar gözden geçirecek niteliktedir.

Fuzûlî'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber ölümü, 1556 olarak kayıtlara geçer. Bununla beraber Edirneli Şâhidî'nin ölüm tarihi 1495-96'dır. Şâhidî, Leylâ vü Mecnûn mesnevisini 1477-78'li yıllarda bitirdiği tespit edilmiştir. Durum böyle olunca Edirneli Şâhidî'nin Fuzûlî'den önce, mesnevisini kaleme aldığı, ondan önce eser vermeye başladığı açıktır. Adından bu zamana kadar kendisinden pek de detaylı bahsedilmeyen ya da edebi yönü sınırlı bir çerçeve içinde incelenen Edirneli Şâhidî'nin, aslında Leylâ vü Mecnûn mesnevisini hikâye edişi ile, dili ve mesnevi içinde yer alan gazelleri ile, Fuzûlî'nin nazire yapabileceği bir "özel"likte olduğu açıktır.

Fuzûlî'nin gazellerindeki dil, anlatış şekli, verdiği duygu, konu vb. Şâhidî'ye nazire olduğunun gerçeği örneklerle ispatlanacak bir husus olmasının yanında, nazîrenin üstad izinde gitmenin aşikâr bir beyânı olduğu da malumdur (Okay 2011: 63). Fakat çalışmamızda ispatlandığı gibi, Fuzûlî'nin Edirneli Şâhidî'nin eserlerinden ilham alarak gazellerini yazdığı halde, bu eserlerde sadece Fuzûlî'nin adının geçmesi, bir bakıma edebiyat tarihçilerinin Edirneli Şâhidî'yi ihmal etmeleri gerçeğini de yansıtmaktadır. Bir hakkı teslim etmek ve konuya açıklık getirmek adına bu gazellere şu örnekleri verebiliriz:

İlk örnek gazel; redifi, kullanılan mazmunları, söyleyiş şekli vb. özellikleri ile Edirneli Şâhidî'den sonra yazıldığına dair açık ipuçları vermektedir.

Şâhidî

1504 Ğam-ı zülf-i dilârâya giriftâr olmasun kimse
Perişân hâl olub gönülüm bigi zâr olmasun kimse²

1505 Ne acı derdmiş firķat daħi benüm bigi yâ Rab
Hâbîbinden cüdâ düşmekde nâçâr olmasun kimse

1506 Yetürken vâdi-i ğamda dileğim budurur Hâķdan
Ki mihr-i yârıla firķatde bîmâr olmasun kimse

1507 Ğam-ı hicriyle çıķdı gözümnden  alem n vârı
Özinden bencileyin böyle bî-zâr olmasun kimse

² Çalışmada verilen beyit numaraları üç nüshanın olay örgüsü bütünlüğü oluşturulduktan sonra verilmiştir.

1508 Bu Kays'ı şûrîde bigi dil-ârâmından ayrılıb
 Ğam-ı derd ü belâlarda giriftâr olmasun kimse

Fuzûli

Benim tek hiç kim zâr ü perişân olmasın yâ Rab
 Esîr-i derd-i aşk u dâg-ı hicrân olmasın yâ Rab

Dem-â-dem cevrlerdir çekdiğim bî-rahm bütlerden
 Bu kâfirler esîri bir müselmân olmasın yâ Rab

Görüp endîşe-i katlimden ol mâhi budur derdim
 Ki bu endîşeden ol meh peşîmân olmasın yâ Rab

Çıkarmak etseler tenden çekip peykânın ol servin
 Çıkan olsun dil-i mecrûh peykân olmasın yâ Rab

Cefâ vü cevr ile mu' tâdım anlarsız n' olur hâlim
 Cefâsına had ü cevrine pâyân olmasın yâ Rab

Demen kim adli yok yâ zulmü çok her hâl ile olsa
 Gönül tahtına andan gayrı sultân olmasın yâ Rab

Fuzûlî buldu genc-i âfiyet mey-hâne küncünde
 Mübârek mülkdür ol mülk vîrân olmasın yâ Rab³

Fuzûlî'nin Edirneli Şâhidî'ye nazire yaptığı bir diğer gazel aşağıda verilmiştir.

Şâhidî

934 Levh-i vücûda yazılalı vech-i âyeti
 Nesh oldu mâsivâdaki hüsnüñ rivâyeti

935 Mihr-i cemâl-i şevkine yaz[dıy]dı kâyinât
 Şalmasa serv-i kâmeti zıll-ı himâyeti

³ Gazeller; Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur, *Fuzûlî Dîvânı*, Akçağ, Ankara 2000, s.145-299-279-273- 231'den alınmıştır.

- 936 İrdi dem-i Mesîh ile sırr-ı nübüvve
La^cli ki âb-ı Hızır ile buldı velâyeti
- 937 Küfrile zülf şalalı halk[ı] dâlâlete
Yandırdı mihr-i ^cârız-ı şem^c-i hidâyeti
- 938 Ervâhı nâr-ı ^cişkıla sîm müzâb idüb
Dökdi vücûd kalıbını Hakk ^cinâyeti
- 939 Vechinde irdi hüsni melâhat kemâline
La^clinde buldı zevk-i halâvet nihâyeti

Fuzûlî

Ey her tekellümün hat-i sebzî hikâyeti
Verdim hemîşe mushaf-i ruhsârın âyeti

İrmiş sahîh nakl ile ervâh-i kudsden
İsî'ye mu'ciz-i leb-i lâ'lin rivâyeti

Dil kişverini gâret ederlerdi hûblar
Men'etmeseydi şihne-i şevkin hımâyeti

Bildim tarik-i aşk hatar-nâkdir veli
Ben dönmezem bu yoldan ölüm olsa gâyeti

Kaddin helâkiyim düşebilmen ayağına
Bir derde düşmüşüm ki bulunmaz nihâyeti

Bes kim seni görende gider benden ihtiyâr
Gelmez beyâne mihnet-i aşkın şikâyeti
Şükr et Fuzûlî etme figân yar kılsa cevri
Kim ehl-i aşkla cevri anın inâyeti

Edirneli Şâhidî'nin bir diğer gazelini Fuzûlî'nin söylemiş, konu, anlatım, dil, redif ve kafiye bakımından örnek olarak yazdığı açıktır.

Şahidî

1176 Zevk-i ebed virür dile ^cışkuñ garâmeti
Kimdir ki bu garâmete ide nedâmeti

1177 ^cUşşak-ı bezm-i şevkine nûş itmişim bu gün
Sâkî-i ^cışk şundi çü câm-ı melâmeti

1178 ^cÂkil bileydi zevkîni ehl-i melâmetüñ
Yağardı nâr-ı şevkile mülk-i selâmeti

1179 Yokdır diyâr-ı ^cışkda bû^cdile kurb-ı râh
Gel ^câşık ol ki keşf idesin bu kerâmeti

1180 Ervâha irdi şevkile rûz-ı kıyâmetüñ
Çekdi livâ-i mihr çü nâzile kâmeti

Fuzûlî

Mahşer günü görem derem ol serv-kameti
Ger anda hem görünmese gel gör kıyâmeti

Terk-i mey ettin ey gönül eyyâm-ı gül gelür
Elbette bu işün çekilür bir nedâmeti

Mecnun ki pâd-şâh-ı sipâh-i vuhûş idi
Ben tek müsahhar etmedi mülk-i melâmeti

Sahrâ-neverd iken mana tasvîr-i Kûh-ken
Öğretti şehr-i ışkda resm-i ikâmeti

Seng-i melâmet ile çekün çevreme hisâr
Eşküm fenâya vermesün ehl-i selâmeti

Zâhid çoh etme ta'ne mey üftâdesine kim
Çohları yıhdı pîr-i muğânun kerâmeti

Gam zulmetinde bulmağa derd ü belâ meni
Hoşdur Fuzûlî âteş-i âhum 'alâmeti

Aşağıda verilen gazel yine söyleyiş, dil, vezin vb. özellikleri ile Şâhidî'de ilham alındığını ispatlar niteliktedir.

Şâhidî

- 4781 Nâr-ı ʿışkıñla ten-i hâkimde tâbum var benim
Ol hevâdan âb bigi ıştırâbım var benim
- 4782 Hüsniñ metnini levh-i dilde kim şerh itmişim
Sâyil-i ʿışka niçe dürlü cevâbım var benim
- 4783 Hâne-i çeşmim hayâl-i çeşmim mahmûruñ gelür
Bildi kim anda kıbâğıla şarâbım var benim
- 4784 Teşne-dil ʿışkuñ beyâbânında yandırdım ciger
Gerçi kim deryâ bigi çeşmimde âbım var benüm
- 4785 Kanlu yaşımla cigerden çeşm-i kâfir kışveñe
ʿışk bezminde şarâbile kebâbım var benim
- 4786 Ders-gâh-ı ʿışk içinde dirse ʿâmm itdim bugün
Şâhidîyim cümle ʿuşşâka hitâbım var benim
- 4787 İstihârım pertev dutsa cihânı nolâ kim
Mihr-i ruhsâruñ bigi bir âfitâbım var benim

Fuzûlî

Fâş kıldım gamım ey dîde-i hun-bâr benim
Eyledin merdüme nem olduğun izhâr benim

Dehenin isterim ey aşk yok et varlığım
Ki yok olmakda bu gün bir garâzım var benim

Çıkmiş ağyar ile seyr etmeğe ol merdüm-i çeşm
Bu aceb merdümü çıkmiş gözüm ağlar benim

Bu temennâda kim ol şem ile hem-sohbet olam
Dûd-ı âh etti dünüm tek günümü târ benim

Mevc ile gönلümü ey eşk kopar yanımdan
Nâle ile başım ağrıttı bu bîmar benim

Çıkmiş ol şûh bu gün dökmeğe kanın görenin
Girme ey göz kerem et kanıma zinhâr benim

Ey Fuzûlî der ü dîvâra gamım yazmaktan
Şâhid-i hâl-i dilimdir der ü dîvâr benim

İmkânlar ölçüsünde birkaç örnekleme ile sınırladığımız Edirneli Şâhidî'nin *Leylâ vü Mecnûn (Gülşen-i Uşşâk)* mesnevisi konuyu ele alıp işleme, tasavvûfî bakışı geliştirme, dil ve anlatım bakımından Fuzulî'ye tesir ettiği ve ona ilham kaynaklığı ettiği açıktır.

Bu noktada Edirneli Şâhidî'nin mesnevisindeki tasavvûfî yönü de şu birkaç ifade ile özetlemek yerinde olacaktır:

Şâhidî'nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisinde aşk (ışk) metaforundan yola çıkılarak tasavvuf; sade bir dil, anlatım zenginliği ve özel kavramları ile okur karşısındadır. Şair, eserinde işlemiş olduğu aşkı her vesile ile ifade eder, (1514) aşkının mahiyetini ve ona vesile olan *Leylâ'nın Mecnûn'u* ebedileştireceğini mesnevinin henüz başlarında belirtir (1383). Şâhidî, beşer aşkının boyut değiştirip yaratana yöneldiği mesnevisinde, tasavvufî aşka ait insanda olan değişim ve gelişim hallerini aktarır. Şair için yaşamının, var olmanın bu dünyada ve ebedî âlemde anlamı "aşk" ileldir.

Şâhidî'nin mesnevisinde *Mecnûn'un* içler acısı durumunu ifade için, *Mecnûn'un* babasını aracı kılarak, öğüt veren bir üslupla kendi düşüncelerini aktarması önemlidir (1371). Örneğin *Leylâ'nın* babasının kızını *Mecnûn'a* vermemesinden sonra baba, oğluna ruhsal anlamda onu teskin eden, yolunu ve yönünü tayin edecek ifadelerle yaklaşır. Bu da Şâhidî'den sonra eser verecek olan Şeyh Galip'in eseri *Hüsn-ü Aşk'ta* yer alan, tasavvufî yolculukta yol gösterici *Molla Cünûn* karakterini hatırlatır.

Şairin hikâyede yer alan tasavvûfî bakışındaki en dikkat çekici husus; eserin başkahramanlardan Mecnûn'un beşer aşkında, ilah aşkına yönelen içsel yolculuğunda, onu fantastik bir kahraman olarak göstermemesidir. Mecnûn, Leylâ ile aşkını yaşarken dokunulabilen, konuşulabilen gerçek bir insandır. Diğer şairlerin kişileştirdiği gibi sıra dışı olmayıp, mucizevî olay ve oluşumlardan mümkün olduğu kadar uzaktadır. Şâhidî bu yaklaşımını sergilerken, Mecnûn'un aşkında var olan tasavvufî boyutu değişik kavram ve olgularla anlatmayı da ihmal etmeyen bir anlatımı da ihmal etmez. Şairin "ikilikteki teklik" fikrini mesnevisinde sık sık tekrarlaması buna bir örnektir:

966 Dehen bî-nuṭṭ-ı leb olmuşdı dem-gîr
İki dil bir idi vü iki cân bir

Anadolu'da yazılan ilk Leylâ vü Mecnûn hakkındaki bu değerlendirmelerden sonra, Türk edebiyat tarihinde bir gazel üstadı olarak tanınan Fuzûlî'nin ustalığından bahsedilecekse, onu hazırlayan sebepleri de bilmenin gerekliliği bu çalışmadaki örneklerle ortaya konmuştur. Edirneli Şâhidî ve eseri *Leylâ vü Mecnûn (Gülşen-i Uşşâk)* bilinmeyen yönleriyle ele alınmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Kenan ve diğer. Fuzûlî Divânı. Ankara: Akçağ, 2000.
AYNUR, Hatice. "Cem Şâirleri", İlmî Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri. İstanbul: İlim Yayıncılık Cemiyeti, 2000.
ATEŞ, Ahmet. "Leylâ ile Mecnûn", İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: MEB Yayınları, 1988.
ÇETİNDAG, Yusuf. "Leylâ ile Mecnûn Mesnevilerinin Temel Motifler Açısından Karşılaştırılması", Ayla Demiroğlu Kitabı. İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları, 2006.
ÇİÇEKLER, Mustafa. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Ankara 2004, c. 29, s. 321.
İSEN, Mustafa. "Cem Şâirleri-Ötelerden Bir Ses", Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler. Ankara: Akçağ, 1997.
OKAY, Orhan. Edebiyat ve Edebi Eser Üzerine. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.